МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН

ЗАВІРУХА Юрій Олександрович - магістрант, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

УДК : 327.01:341.123:341.232.
DOI 10.32782/NP.2020.4.22

Несмотря на появление целого ряда содержательных профессиональных разработок, посвященных исследованию вопроса миротворчества Организации Объединенных Наций, до сих пор наблюдается нехватка научных трудов, связанных со всесторонним анализом нового миротворческого процесса.

Целью статьи является освещение миротворческих операций ООН на современном этапе и характеристике их правовой основы.

В статье рассматривается история миротворческой деятельности Организации Объединенных Наций, современность и перспективы, а также общий юридический анализ миротворческой деятельности ООН после окончания «Холодной войны» путем проведения превентивной дипломатии и миротворчества, операций по поддержанию мира, применение санкций и принудительных действий для обеспечения международного мира и безопасности.

Ключевые слова. Организация Объединенных Наций; миротворческая деятельность ООН; миротворческие миссии ООН; миротворческий процесс; международно-правовой статус.

Вступ

Кардинальні зміни, що відбулися в останні роки на світовій арені, суттєво позначилися на характері геополітичних обставин, а отже, відчутно вплинули на зниження загрози виникнення великомасштабних війн. Перехід від біполярного до багатополярного світу і зникнення ідеологічного протистояння по лінії Схід-Захід зробили життя планети безпечнішим, зате відродилися конфлікти в окремих регіонах світу.

Провідна роль у врегулюванні регіональних конфліктів належить Організації Об'єднаних Націй. Ця міжнародна організація володіє найбільшими матеріально-технічними ресурсами та має виключне право надавати мандат на розгортання миротворчих операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми миротворчості Організації Об'єднаних Націй є об'єктом активного дослідження. На сьогодні історія миротворчої діяльності ООН залишається в колі актуальних питань. Її специфіка пов'язана, насамперед, із початковим етапом створення узагальнюючих праць та монографічних досліджень.

Лише в першій половині 1990-х рр., разом із збільшенням операцій з підтримки миру, зросла кількість досліджень миротворчої діяльності ООН. Із середини 1990-х рр. з'являється ряд вітчизняних та зарубіжних досліджень із чіткою періодизацією миротворчості ООН та системним викладом міжнародних миротворчих операцій. Із праць загального характеру найбільш визначним внеском у вітчизняну історіографію стали комплексні узагальнення проблем міжнародних відносин загалом, та миротворчої діяльності зокрема,

здійснені у праці В. Бруза «Роль ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів у боротьбі проти тероризму». У цьому підручнику, на основі широкого кола новітніх джерел, насамперед, офіційних документів і публікацій ООН, матеріалів Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї, здійснений глибокий аналіз стратегії і тактики миротворчої діяльності ООН на сучасному етапі.

Питанням забезпечення прав людини, формуванню і діяльності міжнародних організацій, праву міжнародних договорів присвячене видання І. Лукашука «Международное право. Особенная часть». У ньому комплексно проаналізовано юридичну природу міжнародного права та права мирного вирішення міжнародних спорів.

Свою наукову позицію щодо шляхів укріплення центральної ролі ООН у попередженні та мирному врегулюванні регіональних конфліктів і інших викликів XXI ст., подає В. Федоров у праці «Организация Обьединенных Наций, другие международные организации и их роль в XXI веке».

Значна робота щодо осмислення методів врегулювання внутрішніх і міждержавних конфліктів здійснена Г. Хоменком. Ним викладено авторський підхід до складної і комплексної проблеми миротворчості. Автор розглядає миротворчість як цілеспрямовану діяльність по встановленню і підтриманню миру невійськовими засобами. У роботі використані європейські та американські концептуальні підходи, що пов'язані з мирними методами врегулювання внутрішніх і міждержавних конфліктів.

Широку панораму міжнародно-правових засобів вирішення міжнародних спорів подає у своїй книзі Н. Чепурнова. Головні сюжетні лінії в праці – право міжнародних організацій та юридична природа спеціалізованих установ ООН.

Другу групу видань із даної теми становлять періодичні матеріали. Зважаючи на те, що існує значна кількість думок та пропозицій, насамперед важливого значення набувають опубліковані статті, доповіді з прес-конференцій тощо.

Певну інформацію з досліджуваної проблеми містить фаховий журнал із політичних та історичних наук «Політичний менеджмент». Автори статей даного журналу розглядають міжнародні миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання воєнно-політичних конфліктів. Сучасні проблеми миротворчої діяльності ООН охарактеризовані в статті В. Заємського, яка поміщена в науковому, культурно-просвітницькому журналі «Поліс».

Важливою складовою джерельної бази стали висновки та роздуми визначних науковців, студентів та викладачів університетів, розміщені у друкованих виданнях навчальних закладів, наприклад «Вісник Львівського університету», у якому розглянуто основні механізми встановлення і підтримання миру, що застосовуються у діяльності Організації Об'єднаних Націй. Аналізується процедура та ефективність їх застосування за умов міжнародних конфліктів та кризових ситуацій. Це, зокрема, публікації О. Гогоши та М. Мацяха.

Формулювання цілей статті

Висвітлення миротворчих операцій ООН на сучасному етапі та характеристики їх правової основи.

Для реалізації зазначеної мети поставлені такі завдання: визначити теоретико-методологічні основи дослідження; з'ясувати особливості міжнародно-правового статусу миротворчих місій ООН; охарактеризувати миротворчі місії ООН на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проблема цього дослідження має актуальний характер у сучасних умовах, про що свідчить систематичне вивчення досліджуваних питань. Для сучасного стану науки характерним є перехід до глобального розгляду проблем даної тематики.

До правової бази ООН для проведення міжнародних миротворчих операцій належить низка правових документів:

1) Статут ООН, що регулює правові питання проведення миротворчих операцій;

2) Мандат конкретної миротворчої операції;

3) універсальні міжнародно-правові акти, що регламентують захист прав людини як у мирний, так і у воєнний час;

4) інші міжнародно-правові документи, а саме: Угода про статус дій (місій) (SOMA); Угода про статус збройних сил (SOFA); Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 р.; Конвенція ООН щодо безпеки персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу 1994 р.; меморандуми про взаєморозуміння між урядами країн-контрибуторів та ООН щодо надання ресурсів до миротворчої місії ООН; бюлетень Генерального секретаря ООН «Щодо застосування міжнародного гуманітарного права для Сил ООН із підтримки миру» 1999 р., технічні угоди між міністерствами оборони країн-контрибуторів та міжнародними організаціями.

Правовий захист персоналу ООН, який залучається до операцій із підтримання миру, передбачений такими нормативно-правовими актами:

1) Конвенція ООН щодо безпеки персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу 1994 р.;

2) Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 р.;

3) Право збройних конфліктів (для операцій із примушення до миру, за главою VII Статуту ООН).

З моменту свого виникнення до кінця холодної війни Організація Об'єднаних Націй була монополістом у питаннях миротворчості у всьому світі. Сьогодні міжнародні миротворчі операції знаходяться в стадії активного розвитку і є відносно новим явищем у світовій спільноті.

До початку 1990-х років міжнародні миротворчі операції ООН мали досить традиційні мандати з контролю за припиненням вогню і не мали прямих зобов'язань зі встановлення миру. Стратегія «включення» миротворчих контингентів в мирний процес була досить простою і складалася з наступних етапів: збройний конфлікт, припинення вогню, спостереження ООН за припиненням вогню і розгортання для цієї мети військових частин або спостерігачів при продовженні політичного розрахункові заходи. Однак традиційні миротворчі операції не мали стратегії «виходу» (з різних причин), що перетворювало їх в довгостроковий механізм, який не виправданий ні з політичної, ні з економічної точки зору. У результаті такі операції тривали 10-20 років і більше.

Тому правове обґрунтування цих операцій перебуває на стадії еволюції. Можна виділити декілька періодів створення найважливіших нормативно-правових документів ООН, що стосуються миротворчої діяльності, виданих за весь період функціонування Організації. В основу періодизації покладено принцип фіксації в нормативно-правових документах ООН якісно нових моментів, що сприяли прогресивному розвитку миротворчої діяльності ООН.

Перший етап (1945 – 1965 рр.) характеризується прийняттям Статуту ООН в 1945 р., який заклав нормативно-правову основу миротворчої діяльності і визначив фундаментальні принципи, на базі яких здійснюється взаємодія між суб'єктами міжнародного права.

Початок другого етапу (1965 – 1974 рр.) було покладено резолюцією Генеральної Асамблеї 2006 (XIX) «Про заснування спеціального комітету з операцій з підтримання миру» від 18 лютого 1965 р., у назві якої було вперше вжито термін «операції з підтримання миру». Крім того, дана резолюція засновувала так званий «Комітет 34» (за кількістю країн, що ввійшли), відповідальний за операції з підтримки миру.

На третьому етапі (1965 – 1974 рр.) великий внесок у миротворчу концепцію ООН внесла резолюція Генеральної Асамблеї 2625 (XXV) «Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН» від 24 жовтня 1970 р., у якій була підкреслена прихильність основоположним принципам міжнародного права, закладеним до Статуту ООН.

Четвертий етап (1974 – 1995 рр.) став дуже насиченим у сенсі прийняття досить великої кількості документів, що відносяться до сфери підтримки міжнародного

миру і безпеки, першим із яких стала резолюція 3314 Генеральної Асамблеї ООН про визначення агресії, прийнята 14 грудня 1974 р. Саме цей період став найбільш значущим з точки зору нормативно-правового оформлення положень, що стосуються сфери миротворчої діяльності.

П'ятий етап (1995 – до сьогодення) характеризується прийняттям документів, які, на відміну від більшості документів четвертого етапу, носили декларативний характер, а не конкретизували поняття та визначення миротворчої діяльності ООН.

Принциповою міжнародно-правовою основою всієї миротворчої діяльності ООН є Статут ООН. Він був прийнятий на конференції в Сан-Франциско 26 червня 1945 р. і набув чинності 24 жовтня 1945 р. Цей день із 1947 р. відзначається як День Об'єднаних Націй. Установчий документ ООН (Статут ООН) є універсальним міжнародним договором і закріплює основи сучасного міжнародного правопорядку. Його глави VI (Мирне вирішення спорів), VII (Дії щодо загрози миру, порушень миру й актів агресії), VIII (Регіональні угоди), насамперед ст. 40, відповідно з якою вперше в 1948 р. були направлені військові спостерігачі ООН («блакитні берети») на Близький Схід і був створений Орган ООН зі спостереження за умовами перемир'я в Палестині. З плином часу концепція миротворчості розвивалася і наповнювалася новим змістом.

У 1956 р. ця концепція була доповнена створенням операцій ООН з підтримання миру із застосуванням збройних сил («блакитних касок») країн-членів і були створені Перші Надзвичайні збройні сили ООН (UNEF-I) на Близькому Сході.

Проте існує проблема, яка полягає у тому, що у документах ООН немає чіткого правового визначення операцій з підтримання миру. Такі операції не передбачені ні Статутом ООН, ні будь-яким іншим міжнародним юридичним актом. Саме їх проведення регулюється резолюціями Ради Безпеки ООН. Окрім цього, національне законодавство країн-членів ООН та навіть членів РБ ООН також несе в собі певні протиріччя щодо участі їх військових контингентів у миротворчих операціях, які проводяться за рішенням РБ ООН.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальшого розвитку

Таким чином, миротворчість на сучасному етапі набуває нових ознак і напрямів, особливо у контексті діяльності Організації Об'єднаних Націй, до якої звернена увага всього світового співтовариства. Тенденції розвитку її миротворчої діяльності викликають доволі суперечливу оцінку. З одного боку, в нових умовах з'являється більше можливостей зупинити та розв'язати конфлікти на всіх стадіях їхнього розвитку, значно розширюється набір інструментів для цього. Однак деякі моменти викликають і тривогу:

- відсутність детально розробленої міжнародно-правової бази;
- неможливість знайти консенсус щодо базових принципів миротворчої діяльності;
- нормативно-правові прогалини у взаєминах ООН та регіональних організацій.

Незважаючи на сучасні проблеми, піддавати сумніву корисність операцій ООН з підтримання миру за належних умов немає жодних підстав.

Література

1. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами. URL: http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.

2. Конвенція про безпеку персоналу ООН і пов'язаного з нею персоналу від 9 грудня 1994 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/instruments/docs_ru.asp.

3. Конвенція про привілеї і імунітети спеціалізованих установ ООН від 21 листопада 1947 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/instruments/docs_ru.asp.

4. Резолюція Генеральної Асамблеї 2625 (XXV) «Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН» від 24 жовтня 1970 р. URL: http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.

АНОТАЦІЯ

Незважаючи на появу цілої низки змістовних фахових розробок, присвячених дослідженню питання миротворчості Організації Об'єднаних Націй, і досі спостерігається брак наукових праць, пов'язаних із всебічним аналізом новітнього миротворчого процесу.

Метою статті є висвітлення миротворчих операцій ООН на сучасному етапі та характеристиці їх правової основи.

У статті розглядається історія миротворчої діяльності Організації Об'єднаних Націй, сучасність та перспективи, а також загальний юридичний аналіз миротворчої діяльності ООН після закінчення «холодної війни» шляхом проведення превентивної дипломатії і миротворчості, операцій по підтриманню миру, застосування санкцій і примусових дій для забезпечення міжнародного миру і безпеки.

Ключові слова. Організація Об'єднаних Націй; миротворча діяльність ООН; миротворчі місії ООН; миротворчий процес; міжнародно-правовий статус.

5. Резолюція Генеральної Асамблеї 2006 (XIX) «Про заснування спеціального комітету з операцій з підтримання миру» від 18 лютого 1965 р. URL: http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.

6. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 377 (V) от 03.11.1950 года «Единство в пользу мира». *Официальный сайт ООН*. URL: http://www.un.org/ru/documents/ (дата обращения 25.02.2018).

7. Статут Організації Об'єднаних Націй 1948 року. Київ : Представництво ООН в Україні, 2008. 67 с.

8. Балабанов К. Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: збірник матеріалів Першої Інтернет-конференції. Маріуполь: МДУ, 2011. 185 с.

9. Бані-Насер Фаді Миротворчі операції ООН: теорія і практика. *Проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 10-11.- С. 24-36.

10. Білоцький С. Міжнародно-правове регулювання співробітництва регіональних організацій колективної безпеки з ООН: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2008. 18 с.

11. Білоцький С. Міжнародно-правові питання статусу, захисту та відповідальності миротворчого персоналу. *Європейські перспективи*. 2011. №1. С. 188-193.

12. Болгов О. Роль ООН в обеспечении международной безопасности после окончания «холодной войны»: дисс. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. К., 1999. 161 с.

13. Бруз В. Роль ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів у боротьбі проти тероризму. К.: ВПК «Експрес-поліграф», 2010. 224 с.

14. Военный персонал. *ООН*. URL: https://peacekeeping.un.org/ru/military.

15. Голопатюк Л. С., Іващенко А. М., Розумний О. Д. Аналіз змін стратегії миротворчої діяльності Організації Об'єднаних Націй. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2016. № 3. С. 48-53.

Zavirukha Yurii

UNITED NATIONS PEACEKEEPING ACTIVITY

Despite the emergence of a number of meaningful professional developments devoted to the study of the United Nations peacekeeping issue, there is still a lack of scientific work related to a comprehensive analysis of the latest peacekeeping process.

The purpose of the article is to cover the UN peacekeeping operations at the present stage and to characterize their legal basis.

The article examines the history of United Nations peacekeeping, present and future, as well as a general legal analysis of the UN peacekeeping activities after the end of the Cold War through preventive diplomacy and peacekeeping, peacekeeping operations, sanctions and coercion to ensure international peace and security.

Key words. *United Nations; UN peacekeeping activities; UN peacekeeping missions; peace process; international legal status.*